

УДК 338.441

О. В. Горпинич

ПОБУДОВА КЛАСТЕРНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНИМ АГРОПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ

Анотація. Низька оцінка рівня життя сільського населення в Україні порівняно з державами Європейського Союзу, ближнього і дальнього зарубіжжя дає можливість запровадити ефективні дії як органів державної влади, так і місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності у відповідних галузях та об'єднати їх зусилля для поліпшення добробуту селянина через кластерну систему відносин.

Ключові слова: кластер, кластерна організація розвитку агропромислового виробництва, сталий розвиток суб'єктів господарювання на селі.

Summary. Low rating of life of rural population in Ukraine compared to the EU countries, near and far abroad, makes it possible to implement effective actions as bodies public of authorities and local governments, subjects of businesses in their respective fields and combine their efforts for improving of the welfare of farmers through a cluster system of relations.

Key words: cluster, cluster organization of development of agricultural production, sustainable development of subjects of businesses in rural areas.

Актуальність статті. Соціальне партнерство підприємств, установ в умовах кластерних регіональних формувань і регулювального впливу органів влади дає змогу на засадах добровільності та взаємо-

визнання прав і обов'язків кожної сторони обґрунтовано й ефективно реалізовувати дії щодо прискореного соціально-економічного розвитку сільських територій та підвищення рівня життя селян.

© О. В. Горпинич, 2013

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найгострішими проблемами на селі є поглиблення демографічної ситуації, бідність, відсутність мотивації до праці, занепад соціальної інфраструктури, медичного та побутового обслуговування, що визначає рівень життя сільського населення. Розв'язання цієї проблеми можливе лише за умов врахування зональних і регіональних особливостей та рівнів розвитку в них аграрного сектору, про що свідчить досвід країн ближнього і дальнього зарубіжжя, які пройшли цей шлях, зокрема країн Європейського Союзу, США та ін. У них розв'язувалися ці проблеми не тільки збільшенням фінансування і активізацією інтеграційних процесів, а й новими підходами до принципів впровадження ефективних соціально-економічних відносин через кластеризацію. Побудові кластерів у сільському господарстві присвячені наукові праці О. С. Бігми, В. М. Гейця, Ю. М. Губені, О. В. Крисального, Б. Є. Квасюка, С. А. Кравченка, М. Портера, В. П. Семиноженка, Г. А. Семенова, В. В. Юрчишина та інших.

Метою статті є визначення основних напрямів і розробка пропозицій щодо забезпечення належного рівня життя мешканців села на основі побудови кластерної системи державного управління соціально спрямованим агропромисловим виробництвом.

Виклад основного матеріалу. Діюча нині система управління агропромисловим виробництвом, яка сформувалася за часів планової економіки для забезпечення діяльності колгоспів і радгоспів, суттєво не змінилася й поки що базується на успадкованих від минулого недосконалих формах організації виробництва, невідлагоджених економічних стосунках приватних підприємств з державою, нерозвинутих методах зовнішніх і внутрішніх товарно-грошових відносин та принципах самоуправління, переважає галузевий підхід до управління, що базується на традиційних формах галузевої організації виробництва. При такому підході недоцільно розбудовувати принципово нову організацію державного і регіонального управління, а необхідно удосконалювати існуючу управлінську систему, адаптуючи її до умов приватної власності та суспільного характеру виробництва в ринковому середовищі.

З урахуванням особливостей ринкової аграрної економіки (серед яких: приватна власність на землю, майно і результати сільськогосподарського виробництва із використанням переважно колективних форм організації праці; потреба в раціональному використанні значних за площами земельних ресурсів з дотриманням екологічних норм; особливі умови вирощування, зберігання та реалізації вирощеної продукції, що визначаються не тільки природними фактора-

ми, а й ринковою кон'юнктурою; забезпечення конкурентноспроможності агропромислового виробництва передусім за рахунок спеціалізації та концентрації тощо) найбільш придатним способом досягнення економічної самодостатності є кластерна організація виробництва.

Майкл Портер дійшов висновку, що в умовах глобалізації галузевий підхід до організації виробництва та управління втрачає свої позиції і на перший план виходять системи кластерної організації взаємозв'язків підприємств: «чим більше розвинені кластери в окремій країні, тим вище в цій країні рівень життя населення і конкурентноспроможності компаній» [1, с. 25–38].

Науковому обґрунтуванню цього шляху національного розвитку економіки відведене значне місце і в трилогії «Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України» [2, с. 243–257].

Підтвердженням цьому є практичне розгортання перебудови організації виробництв і територій на кластерних засадах в інших країнах, у т. ч.:

— у Фінляндії та інших країнах Північної Європи опрацьована державна політика вибору, формування і розвитку кластерів;

— у різних штатах США діють комісії з розробки кластерних стратегій та ініціювання створення кластерів, орієнтованих на інноваційну діяльність;

— Данія розробила уніфікований підхід до міжфірмового співробітництва на засадах кластеризації;

— у Японії на базі технопарків організовані регіональні центри консолідації зусиль уряду, університетів і промисловості для реалізації соціально-економічних проектів кластерного розвитку територій;

— у Словенії реалізована національна програма розвитку кластерів на 1999–2003 роки (ідентифікація потенційних кластерів — 1 рік, розвиток кластерної політики — 1 рік, практична реалізація державної політики — 2,5 роки);

— у Казахстані діє «Казахстанська кластерна ініціатива» з організації конкурсів на розробку регіональних кластерних пілотних проектів (останній конкурс виграв проект Кустанайського молочного кластера);

— у Росії роботи з кластеризації економіки проводяться в різних регіонах. Так, у Північно-Західному федеральному окрузі основний напрям їх створення — формування фінансових агропромислових груп, у Санкт-Петербурзі створено потужний агропромисловий пул-молочний кластер «Петмол» та ін.;

— в Україні також є позитивний досвід формування кластерів за програмою «Поділля перший» — у Кам'янець-Подільському сформова-

ні кластери туристичний, харчовий, сільського туризму, а в Хмельницькій області — швейний і будівельний.

Згідно з Майклом Портером «кластер» — це об'єднання взаємозв'язаних і взаємодоповнювальних підприємств, організацій, установ і зв'язаних з ними за географічною і функціональною ознаками органів державного управління, наукових закладів, різних інфраструктурних складових, що працюють на певній території з певною метою.

Деталізуючи це визначення стосовно особливостей ринкової аграрної економіки та умов забезпечення сільського розвитку, можна дати такі визначення:

— агропромислова кластеризація — концентрація та спеціалізація агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих циклів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації для одержання учасниками конкурентоспроможної продукції і підвищення прибутковості;

— соціально-економічна кластеризація — облаштування сільських територій і поселень із сучасними агропромисловою, агросервісною, житловою, культурними зонами (з формуванням агромістечок або інших характеристик для території брендів) на засадах економічної самодостатності і сталого розвитку [3].

Тобто потрібно цілеспрямовано формувати територіально виборчі агропромислові кластери з високим рівнем спеціалізації та концентрації галузей агропромислового виробництва для найповнішого використання природних і просторових переваг сільських територій, і на цій економічній базі розбудовувати соціально-економічні кластери для створення достойних умов життєдіяльності сільських жителів і формування привабливого обличчя українського села.

Перехід на кластерну організацію розвитку агропромислового виробництва та сільських територій має знайти відображення в аграрній політиці як довгострокове програмне завдання, успішне виконання якого потребує координації зусиль виробничих формувань, інфраструктурних складових соціально-побутового і культурного обслуговування мешканців сільських територій, аграрної науки та освіти, органів місцевого самоврядування, регіонального і державного управління, спрямування їх коштів на досягнення визначених для кожного агропромислового та соціально-економічного кластера напрямів і пріоритетів.

Враховуючи те, що в Україні таких добровільних кластерних формувань не існує, передбачається провести апробацію на одній з областей,

систематизувавши основні функції для створення умов діяльності кластерів у певній послідовності, як це відображено на рис. 1.

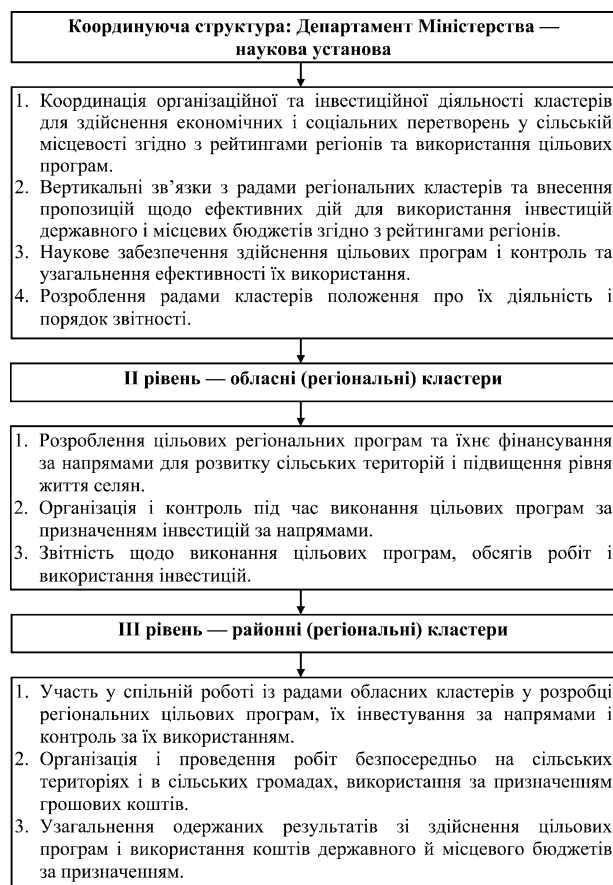

Рис. 1. Основні функції кластерних формувань різних рівнів щодо відродження сільських територій

Такого рівня взаємодії в рамках існуючої системи та застосовуваних технологій управління аграрним сектором «зверху донизу» досягти неможливо. Необхідно перебудувати систему державного й громадського управління агропромисловим виробництвом і соціальною сферою села на засадах розвитку самоврядування.

Ширше залучення до управління розвитком агропромислового виробництва і сільських територій територіальних громад та їхнього управлінського ядра — сільських, селищних і районних рад потребує відпрацювання організаційно-економічного механізму, що ґрунтується на мікроекономічному попиті, і на цій основі — трансформації командно-адміністративної системи управління на територіально-самоврядну.

Слід також зазначити, що при територіально-самоврядній системі управління розвитком села організаторська робота на місцях має значну питому вагу і забезпечує результативність реструктуризаційних змін. Потрібно особливу увагу приділити поліпшенню якості управлінських кадрів та інформаційно-консультативному забезпеченню господарського і місцевого самоврядування.

Висновки. Напрямами розбудови організаційно-управлінської складової вказаного механізму нами вбачаються у такому:

— запровадження стратегічного управління на всіх рівнях управління соціально-економічним розвитком села з розробкою і реалізацією стратегій та програм соціально-економічного розвитку сільських громад і територій, стратегій та бізнес-планів інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств;

— запровадження механізму програмування розвитку агропромислового виробництва і сільських територій «знизу доверху» (від громади до держави) при провідній ролі місцевого самоврядування у визначенні потреб і пріоритетів у їх розвитку;

— удосконалення корпоративних і асоціативних відносин в агропромисловому виробництві;

— удосконалення організаційної структури регіонального та самоврядного управління розвитком агропромислового виробництва і сільських територій;

— запровадження дієвого громадського контролю за ефективним використанням земельних, водних і лісових ресурсів, екологією та іншими складовими забезпечення безпеки територій.

Отже, для такої організації виробництва потрібна принципово нова організація управ-

ління, яка була б спрямована не на управління галузями агропромислового виробництва, а на повніше використання природного потенціалу території для забезпечення прибутковості різних форм господарювання в сільськогосподарському виробництві і, на цій економічній базі, на збільшення доходів сільських жителів і забезпечення розвитку сільських територій.

Література

1. Портер М. Международная конкуренция : пер. с англ. / М. Портер ; под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина. — М. : Международные отношения, 1993. — 896 с.

2. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : у 3-х томах / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Квасюка // Т. 3. Конкурентноспроможність української економіки. — К. : Фенікс, 2007. — С. 243–257.

3. Кропивко М. Ф. Удосконалення системи державного і регіонального управління соціально-спрямованим агропромисловим виробництвом / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. — № 2. — 2008. — С. 25–30.